

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra divadelní vědy

Bakalářská práce

Tereza Tauchenová

Historická dramata Václava Vlčka

Praha 2009

vedoucí práce: PhDr. Barbara Topolová, Ph. D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Barbaře Topolové, Ph. D. za odborné vedení při vypracovávání této bakalářské práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí bakalářské práce a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20. 7. 2009

Tereza Tauchenová

Historická dramata Václava Vlčka

Historical dramas by Václav Vlček

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá historickými dramaty Václava Vlčka (1839-1908).

Práce nejprve krátce seznamuje s autorem a jeho soudobým společenským postavením a nastiňuje Vlčkovu rozsáhlou uměleckou činnost. Poté se plně věnuje autorovým historickým dramatům. V chronologické následnosti jsou rozebrána všechna Vlčkova historická dramata. Rozbor vždy obsahuje shrnutí děje, charakterizaci ústředních postav, kritické zhodnocení dramatické konstrukce a jazykové stránky. Na tomto základě se pak snaží odhalit autorovy inspirační zdroje a osvětlit jeho východiska a motivace při volbě témat a jejich zpracování.

Poslední část práce ukazuje principy, na kterých Vlček svá dramata stavěl. Hodnotí význam jeho dramatického díla.

Summary

This bachelor thesis deals with historical plays written by Václav Vlček (1839-1908).

It acquaints with author and his contemporary social status and outlines Vlček's extensive artistic work at first. After that it fully follows playwright's historical plays. All Vlček's historical dramas are analysed in chronological sequence. Analysis always includes storyline summary, main figures characterization, critical evaluation of dramatical construction and language aspect. We try to discover playwright's inspiratory sources and throw light on his resources and motivations in theme selection and its elaboration.

The last part shows Vlček's corner-stone principles. It evaluates importance of his dramatical performance.

Klíčová slova

Václav Vlček, *Soběslav, Přemysl Otakar, Milada, Eliška Přemyslovna, Vlasta, Lipany*

Keywords

Václav Vlček, *Soběslav, Přemysl Otakar, Milada, Eliška Přemyslovna, Vlasta, Lipany*

OBSAH

1 ÚVOD	7
2 OSOBNOST VÁCLAVA VLČKA	8
3 ČESKÉ ROMANTICKÉ DRAMA.....	9
4 HISTORICKÉ TRAGEDIE 60. – 80. LET 19. STOLETÍ	11
5 HISTORICKÁ DRAMATA VÁCLAVA VLČKA.....	13
5.1 SOBĚSLAV.....	14
5.2 PŘEMYSL OTAKAR.....	16
5.3 MILADA	18
5.4 ELIŠKA PŘEMYSLOVNA	21
5.4.1 První verze <i>Elišky Přemyslovny</i>	21
5.4.2 Druhá verze <i>Elišky Přemyslovny</i>	23
5.5 VLASTA	24
5.6 LIPANY	26
5.7 CHARAKTERISTIKA VLČKOVÝCH HISTORICKÝCH DRAMAT	28
6 DALŠÍ VLČKOVA DRAMATA.....	32
6.1 VESELOHRY	32
6.2 POVODEŇ	33
6.3 SPOLEČNÉ ZNAKY VLČKOVY DRAMATIKY	33
7 VLČEK A MODERNA	35
8 ZÁVĚR	36
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	38

1 Úvod

Václav Vlček je v dnešní době širší odborné veřejnosti znám především jako zakladatel časopisu Osvěta, který po celý svůj život společně se svou rodinou vedl. Ne každý však ví, že se jako autor podepsal pod řadu historických próz a dramát, společenských románů, autobiografických kronik a veseloher. Psal také drobné povídky, novely, vlastenecká pojednání, polemické pamflety, příležitostné články a nekrology. V mladších letech byl zdatným řečníkem a hojně přednášel. Pracoval v mnoha spolcích, například v Divadelní jednotě, ve Svatoboru, Matici lidu, spisovatelském spolku Máj a v Umělecké besedě, kde byl v letech 1875 a 1877 až 1878 předsedou. Ve své době dosáhl značného neopominutelného postavení ve společenském a kulturním životě. Zaměříme-li se blíže na jeho osobu, můžeme zjistit mnohé o charakteru doby, ve které žil.

Vlček se stýkal s řadou umělců, s mnoha z nich uzavřel pevná přátelství, s některými však vedl nekonečné slovní potyčky. Mezi jeho skalní obdivovatele patřili například Eliška Krásnohorská, Karolína Světlá, František Zákrejs a Ferdinand Schulz, nesnesl se s Tomášem G. Masarykem a Josefem S. Macharem. Oslavné ódy i urážející argumentace jdoucí mnohdy daleko za hranice slušnosti jsou zachovány v časopisech, které byly platformou pro vyjadřování názorů.

Budeme se zabývat především Vlčkovými historickými dramaty a jejich analýzou. Vlček je dramatikem, kterému ve snaze o dokonalou formu, dodržování dramatických „pravidel“ a především v touze po vlastenecké osvětě zcela uniká nutnost vnitřní pravdivosti díla. Proto význam jeho děl nepřekročil dobu, ve které žil, a podklady pro práci je tedy nutné čerpat z převážné většiny ze soudobých pramenů.

2 Osobnost Václava Vlčka

Václav Vlček se narodil v roce 1839 ve Střešovicích v početné rolnické rodině. Po studiích na filosofické fakultě působil jako učitel v Českých Budějovicích, avšak po krátké době se v roce 1867 na popud bratrů Grégrových vrátil do Prahy a nastoupil do redakce Národních listů. Po neshodách s Grégrovými zakládá v roce 1871 kulturně-politickou, literárně-uměleckou a vědeckopopulární revue Osvěta. V sedmdesátých a osmdesátých letech slaví toto v českém kulturním prostředí nové a ojedinělé periodikum velké úspěchy. S nástupem moderny v devadesátých letech však Osvěta s Vlčkem v čele odmítla reagovat na dobové změny a svými konzervativními názory rychle ztrácela na oblibě. Osvěta neuznala nové proudy devadesátých let devatenáctého století, obhajovala pravost Rukopisů, útočila na Zolovo dílo. Svými nekompromisními postoji si získala řadu nepřátel.

Časopis Osvěta může být klíčem k pochopení osobnosti a díla Václava Vlčka. Již samotný název periodika odkazuje k osvětě, tedy k poučení a radě. Vlčkovy dílo spíše než z prvotních impulsů básníka vychází z pečlivého plánu osvětáře, který chce své čtenáře především vychovávat. Vnímatele svého díla touží vést k probuzení národní hrdosti, vlastenectví a protivníkem na život a na smrt se mu stával každý, kdo tuto jeho ideu snižoval.

Vlčkovy hry jsou pokusem o velké národní drama. Celé dílo se nese v duchu ideálního realismu. Usiluje o podání životní reality, zároveň ji však idealizuje. Díla se orientují na významná období české historie, podporují vlastenectví, avšak nemají velkou uměleckou hodnotu. Zaměřují se především na tři významná období českých dějin, dobu Přemyslovců, Jagellonců a dobu husitskou. Nejvíce je ceněna Vlčkova tvorba autobiografická. Vzpomínky z mládí a dospívání, které na sklonku svého života předčasně ukončeného vážnou chorobou zpracoval, patří k umělecky nejhodnotnějším Vlčkovým dílům. Okrajového významu dosáhla Vlčkova lyrika a komedie.

3 České romantické drama

Václav Vlček patří mezi představitele pozdního romantismu.

Romantické drama v Čechách se od romantického dramatu evropského liší v několika podstatných znacích.

České romantické drama nezná vypjatý individualismus. Autoři chtěli svou tvorbou posilovat národní kolektivismus. Jednání hrdinů českého romantického dramatu bylo vždy korigováno se zřetelem k celku.¹ *Nejčastěji nás hrdina českého dramatu nezajímá jako individualita, nýbrž jako typ důvěrné pospolitosti národní či společenské. ... Čeští dramatikové píší z pocitu národní pospolitosti a v jejím rámci tvoří své charaktery a osudy.*

V německém dramatu projevuje se mocný primát vůle, jenž je vůbec pro celý národ rozhodující, jak lze zjistiti už i z voluntaristické mystiky Jakuba Böhma: U hlubokého prazákladu bytí se dere proud, ženoucí k činům a dějům; vůle je základ, čin je podstata, překročování lidských mezí věčnou nutností. V německém dramatu se tento základní voluntaristický základ projevuje nejmocněji. Drama Sturm und Drang zvlášť se vyznačuje přímo přepětím vůle. ... a i postavy z nového dramatu mají ve vůli pevný základ a mocnou pružinu, vše v nich spěje k činu a úderu; z hlubokého temna těla a srdce tryská v nich mystický pramen chtění a síly. V české povaze a ani v naší kultuře a tedy ani v dramatu nemá vůle primátu tak rozhodného. A postavy našich dramatiků nejsou nesený takovou prudkou aktivitou vůle. ... Naši dramatikové tvoří spíš problematiky, hloubaly a neklidné váhavce, než muže, kteří mají ve vůli hlavní pružinu celého bytí. ... V českém dramatu mají rozhodný primát lidé hloubaví, myslitelé a problematikové. Souvisí to nesporně se základním rysem naší národní povahy a naší stálé národní situace; český člověk musí moudře odměřiti své síly na dosažitelný cíl, a tedy musí mnohokrát uvažovati, než se rozhodne. Není pochyby o tom, že primát rozumu leckdy silně ochromuje naše drama, poněvadž zchlazuje horký život, rozbíjí svěží impulsy citu a vůle, intelektualizuje děj. ... A tak leckdy postrádáváme v našem dramatu opravdové vášně, dravého temperamentu a bezohledného vzepětí touhy.

Mravní element v českém dramatu zaujímá místo velmi přesné a jasné. Drama je nám opravdu mravním tribunálem nad životem. U nás není drama, jež by byla oslavou životní negace. V dramatu se jde k mravnímu soudu vždy tím, že se předvede porušení řádu a obnova rovnováhy. Ale české drama má velkou potřebu té morální katarze, jež je v něm nutností.²

¹ Černý, František; Klosová, Ljuba. Dějiny českého divadla III. Praha: Akademia, 1977. s. 27.

² Götz, František. České umění dramatické I. Praha: Šolc a Šimáček, 1941. s. 8-11.

Všechny tyto znaky jsou, jak si v následujících kapitolách ukážeme, pro Vlčkova historická dramata typické.

4 Historické tragedie 60. – 80. let 19. století

Český repertoár počátku šedesátých let devatenáctého století kladl největší důraz na uvádění francouzských měšťanských komedií a na klasické historické drama. Největší snahou bylo vytvořit drama velkého národního stylu, především tragedii, která by pomohla zvýšit úroveň české divadelní tvorby.

Úkol napsat tragedii, jež by měla všechny znaky dramatu velkého stylu a jež by mluvila blízkou řečí k současnému publiku o jeho živých problémech, nebyl lehký. Hrdinu, který by splňoval dané podmínky, nebylo možné vybírat ze současnosti, takže jediným vhodným látkovým okruhem byla historie. Při koncipování tragedie s historickým námětem se nabízelo několik možností. Spisovatel mohl zpracovat látku jen ve vnějškových obrysech a mohl tak v podstatě pokračovat v tradici starých historických her. Nebo mohl užít historické látky jako prostředku k hlásání soudobých politických a společenských idejí. Tato druhá cesta byla v české dramatické tvorbě od padesátých let nejčastější. Třetí možnost byla obsáhnout pomocí historických postav vnitřní problémy člověka druhé poloviny devatenáctého století a postihnout jeho nově se utvářející stav ke světu, společnosti a národu.

Historické tragedie vznikající na konci šedesátých let si především kladly za cíl ukazovat příklady ze slavné minulosti českého národa, připomínat jimi potřebu národní jednoty a svornosti a v protikladu k dramatům velkých romantických činů poukazovat na osudovou zákonitost dějin.

Představa velké národní historické tragedie působila i v letech sedmdesátých jako nejsilnější impuls dramatické tvorby. Její další vývojové proměny sledovaly dvojí cíl. Za prvé autoři usilovali o zvýšení přitažlivosti svých her pomocí efektních zápletek a scén. Vzorem jim v tom byla představení tehdy proslulého německého divadla meiningenského.³ Za druhé se stále silněji pociťovala potřeba zživotnit dramatickou tvorbu, oprostít ji od šablonovité kresby postav a rozvíjení děje a skloubit ji s vážnými problémy.

Do vývoje původní dramatické tvorby, podobně jako do provozu celého divadla, neblaze zasáhly politické boje. České novinky se takřka přestaly hrát, vývoj původní dramatické tvorby se téměř zastavil.

Z tohoto otřesu se dramatická tvorba vzpamatovávala jen pomalu, zprvu návratem do starých kolejí. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se na scéně Prozatímního divadla objevilo několik her starších i mladších autorů. Spjovala je řada společných rysů. Jejich

³ Meiningenští navštívili roku 1878 Prahu.

dialog byl přeplněn debatami a vyznačovala je i psychologicky nevýrazná charakteristika postav. Zápletky historických tragedií tvořily lstivé intriky, příprava vražd a útěků. Jazyk těchto her byl přeplněn metaforami, z nichž se postupně stávala klišé. Historické pozadí představovalo většinou jen křiklavou kulisu pro rozvíjení dějů, které naprosto nesouvisely se zobrazovanou dobovou atmosférou.

Dramatická tvorba období Prozatímního divadla se nedovedla vymanit ze staré šablony historické tragedie osnované na nahodilých zápletkách a výpravných scénách, využívající citového zaujetí pro postavy a příběhy z národních dějin. Tato tvorba posilovala a rozněcovala národní cítění, avšak skutečných životních otázek soudobé české společnosti se téměř nedotýkala.⁴

O původní historické drama se pokoušela řada soudobých literátů, ale jejich málo zdařilé práce zmizely většinou z jeviště už po první repríze. Byli to například Vilém Gabler, Karel Sabina, Zdeněk Kolovrat-Krakovský, Gustav Pflieger-Moravský, František Zákrejs, Miroslav Krajník a Josef Durdík.

Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se začala v repertoáru uplatňovat i mladší generace dramatiků, jejichž tvorba se plně rozvinula až na scéně Národního divadla. Patřili mezi ně například Ladislav Stroupežnický, František Adolf Šubrt, Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer.

Mezi autory snažícími se vytvořit vzor českého historického dramatu byl po Hálkovi nejvíce ceněn Václav Vlček.⁵

⁴ Mukařovský, Jan. *Dějiny české literatury III*. Praha: Nakladatelství československé Akademie věd, 1961. s. 91-96, 267-268.

⁵ Černý, František;Klosová, Ljuba. *Dějiny českého divadla III*. Praha: Academia, 1977. s. 62.

5 Historická dramata Václava Vlčka

Ve své dramatické tvorbě byl Vlček, stejně jako řada dalších soudobých dramatiků Prozatímního divadla následníkem Tylovým a Klicperovým. Tito dramatici čerpají látku – až na skrovné výjimky – z domácích dějin. Hybnou silou jejich her je vlastenecká myšlenka. Nacionalismus mívá moderní zabarvení, podstatnými jeho složkami jsou německý antagonismus a herderovská humanita. Poměr k historii bývá volný, dějinnou pravdu dramatikové ochotně obětují tendenci národně výchovné.

Pokrok je vidět ve snaze dát českému dramatu zákonitý styl. Dramatikové šedesátých a sedmdesátých let se odvracejí od vídeňských předloh, které nežádaly ostré psychologie a pravdivé motivace, ke vzorům klasickým.

Nejpatrnější je Shakespearův vliv. Nápodoba bohužel nehledí k místní a časové vzdálenosti a pouze otrocky přejímá vzor do posledního písmene. Shakespearův kult dává české literatuře několik mohutných vášnivých charakterů, ty však neorganicky trčí ze všedního celku. Blahodárný je vliv techniky a slohu Shakespearova. Dramatici se dle něj učí živému ruchu jeviště a barevné a pádné mluvě.

Vedle anglického velikána se objevuje vliv klasického dramatu německého, především Schillera, který poutal etickým patosem a jasnou průzračností stavby. Schiller byl pro Vlčka největším vzorem, avšak jeho vliv neproniká u Vlčkovy dramatiky do hloubky.

V letech sedmdesátých mohutní vliv francouzského dramatu poromantického, především Feuilleta, Sardova, Dumase syna a Augiera. Zároveň přichází na české jeviště Scribe a současná francouzská komedie. Vliv francouzského dramatu je hlavně vnější, staví české drama doprostřed života, učí sledovat veřejné otázky a studovat přítomné postavy.

Václav Vlček prochází všemi třemi vlivy. Zpočátku napodobuje Shakespeara v ruchu scén a vášnivosti charakterů, snaží se o pádnost a barevnost mluvy. Po čase vášnivost ustupuje rozvaze. Vlček staví podle německého vzoru charakterly pevné a vznešené, rozděljuje děj úměrně v díly, mluví vytříbenou a jasnou řečí, spoléhá více na zapsanou historii než na fantazii. Na sklonku svého dramatického tvoření podléhá vlivům francouzským a zasedá k soudu nad přítomností.⁶

⁶ Stříbrný, D. *Dramata V. V. Naše doba*. roč. 20. s. 735-743, 836-847.

5.1 Soběslav

Vlčkova dramatická prvotina, obraz z dějin českých v pěti jednáních *Soběslav* (z r. 1861, tiskem r. 1865), je snahou vyrovnat se se Shakespearem. Hra byla vyznamenána druhým akcesitem Fingerhutovy ceny. Prvním akcesitem byl poctěn Hálkův *Král Vukašín*, který je rovněž psán v Shakespearově duchu.

Soběslav je nejmladší ze tří bratrů, kteří společně vládou českým zemím. Intrikán Gideon, který se mstí za zavraždění své milé knížecím rodem, proti sobě bratry poštvé. Až po smrti jednoho z nich, u smrtelné postele druhého dojde k odhalení lži a usmíření. Soběslav nastoupí na knížecí trůn, avšak není schválen německým císařem. Bitvu, která následkem toho vypukne, vyhrávají Češi v čele se Soběslavem. Němci musejí uznat všechna česká práva.

Vedle této hlavní dějové linie se odehrává příběh slepého mládence Jana a dívky Bohuše. Jan je synem posledního Vršovce, celý rod byl vyhuben Bohušiným otcem. Bohuše, která je převlečená za muže, Jana doprovází a zamiluje se do něj. Po odhalení své pravé totožnosti umírá.

Vlček hlavní postavy, kterými jsou Soběslav a Gideon, dává do ostrého kontrastu. Kníže Soběslav je vzorem všech ctností, Gideon nečestí. Postava panovníka pojatého jako světce je pro Vlčkovu historickou dramaturgii typická. Tento rys autorovy tvorby si později připomeneme například u *Přemysla Otakara* a u prvního zpracování *Elišky Přemyslovny*. V protikladu vždy stojí zločinec, který jak v tomto dramatu, tak v dramatech právě jmenovaných nemá jedinou dobrou vlastnost. Z tohoto protikladu vychází zápletky. Záporný hrdina pomocí intrik oslabí postavu „světce“, který se až do poslední chvíle brání užití násilí. Soběslav jako jediný z hlavních hrdinů Vlčkových historických dramaturgií vyhrává. V následujících dramatech vítězí hrdinové morálně a jejich smrt je obětí na oltář vlasti.

Soběslav vyzdvihuje svornost národa: „*Vždyť láska sladší je než nenávisť, moc lásky svorné změní světa běh! V té lásce podej ruku druhu druh, a znej v něm bratra jedné otčiny – a v té lásce pociť každý sílu svou a nedej hynout, nedej dřímat jí. Necht' písň nově letí po vlasti a z srdce k srdci hlásají tu zvěst: žeť bezzemek jest platný úd a každý hledí k mohutnosti všech.*“⁷ Hlavní hrdina je autorův mluvčí, Vlček vkládá Soběslavovi do úst své tužby ve stejné podobě, jako je formuluje ve svých četných vlasteneckých pojednáních.

Gideon je postavou nejasnou. Je všudypřítomný, nechybí takřka u žádného rozhovoru, ať se odehrává v Čechách, na Moravě nebo v Německu. Jeho jediným cílem je poštvat

⁷ Vlček, Václav. *Soběslav*. Praha: Stýblo, 1865. s. 84.

všechny proti všem. Nezáleží mu na tom, která strana vyhraje, rád by, aby byli všichni poraženi. Gideon se sám charakterizuje: „*Je v světě říše má, však jest jen má. Nač padne oko mé, vším pohrdám, jak červa v prachu chladně rozšlápnu, tak s ledem v duši plvám slunci v tvář. A koho potkám, jest můj nepřítel, by vlastní otec u nohou mi lkál, já odkopnul bych jej, bych zůstal sám!*“ Jeho vlastní charakterizace vyvrací nejmenší pochyby o špatnosti jeho povahy.

Pokud bychom přistoupili na jistou metafyzičnost Gideonovy postavy, mohli bychom jeho našeptávání ke zločinům a pomluvám brát jako temnou stránku povahy, která je přítomna v každém člověku. V prvním jednání vystupuje jeho postava takřka jako ďábel, kterého svými stížnostmi vyvolá Ota, bratranec Soběslava, který touží po vládě. Ota: „*Kam pudí kroky tvé?*“ Gideon: „*Ne v nebesa, ne v peklo – ani v světlo, ani v temnosti, ne v sen, ne ve bdění. Je v světě říše má, však – jest jen má.*“ Ota: „*Zjev aspoň jméno své!*“ Gideon: „*Bych do východu slunce jmenoval ti všeho světa jména – mé bys neslyšel.*“ Ota: „*Jsi hladký úhoři! – Zda uvidím tě zas?*“ Gideon: „*Co den – však zřídka ve stejné podobě.*“ Ota: „*A jak tě poznat mám?*“ Gideon: „*Sám znamení mi dej, jimž bych se tobě a tvým osvědčil.*“⁸

Jediný, kdo jeho svodům nepodlehne, je Soběslav, který je pojat jako světec, a tudíž nemá záporné vlastnosti, které by mohly být našeptáváním ďábla Gideona probuzeny k životu. Tomuto výkladu však brání skutečnost, že Gideona k činům vede osobní pomsta. Jeho dívka byla zavražděna při snaze rekatolizovat židovskou komunitu. Gideon přísahá odplatu: „*Hoj vzteku, jako tehdáž sápej se a znovu pronikni v mou přísahu! Je směšný v pomstě ďábel proti mně! Neb této země povrch proměním v spoustu, dle níž si peklo vezme vzor. V svém hrobě chvěj se, Břetislave, chvějte se pokrevenci jeho živoucí, ty země chvěj se s celým národem.*“⁹

Není jistě náhodou, že hlavní intrikán je židovské národnosti. Řada dramatiků devatenáctého století se k této entitě staví více či méně nepřátelsky. Gideon se proti panovníkovi chce spojit s pohany. Autor tak staví židovství na roveň s pohanstvím.

Dalším kontrastem povah jsou povahy národní, česká a německá. Řada dlouhých dialogů je do děje vložena právě za účelem pozvednutí české národní hrdosti na úkor Němců, aniž by měla nějaký význam pro rozvíjení děje. Češi jsou ukázáni jako národ statečných válečníků, Němci jako zbabělci, kteří jsou rádi, když z nějakého boje neutečou. Za nezdary českých zemí mohou Němci, kteří uzurpují jejich práva. Soběslav za tato práva bojuje, trvá na volbě českého panovníka jeho lidem a nezávislosti na Němcích. Tendence posílit české

⁸ Vlček, Václav. *Soběslav*. Praha: Stýblo, 1865. s. 21.

⁹ Vlček, Václav. *Soběslav*. Praha: Stýblo, 1865. s. 36.

sebevědomí vede autora k nespravedlnosti, zatímco všechny postavy německé jsou temné, mezi Čechy se nenajde jeden chybující.

Ve snaze napodobit shakespearovskou dramaturgii, usiluje Vlček o ruch scén. Výsledkem je sled obrazů, které za sebou následují beze vší logiky. Děj se ztrácí pod nánosem nekonečných vlasteneckých monologů nabádajících k soudržnosti pod patetickými deklamacemi na oslavu českého národa a očernění národa německého. Ve velkém množství postav a míst, kde se děj odehrává, je složité orientovat se v tištěné podobě dramatu, na scéně se jedná o úkol takřka nemožný. Epizoda Jana a Bohuše se jeví jako nadbytečná a Bohušina náhlá a nevysvětlená smrt ve čtvrtém jednání tuto teorii jen potvrzuje.

Vlček se snaží Shakespeara následovat také v jazyce. Promluvy jeho postav však působí strojeně a autor se jeví spíše jako zdatný veršotepec než následovník shakespearovské obratné metaforičnosti.

Inspirací domácí byla zřejmě pro Vlčka Klicperova hra *Soběslav, kníže selský* z roku 1824. Fabule je v mnohém odlišná. Hra pojednává pouze o sporech nejstaršího a nejmladšího žijícího Přemyslovce, Břetislava a Soběslava. Boje o trůn končí Soběslavovou porážkou. Nedochází ke smíření. Břetislav sice Soběslava lituje a nabízí jeho manželce vládu v některém českém městě, ta se však raději vrátí do svého rodného Polska.

Chybí postava intrikána, postavy nejsou charakterizovány jednostranně, přesto najdeme řadu znaků shodných pro Vlčkovu a Klicperovu dílo. Společnými jsou jim patos a deklamace, oba namísto dialogů směřujících k vývoji děje, vkládají svým postavám do úst dlouhá rétorická cvičení. Postavy jednají pouze vnějškově a náhodně, nejsou plnokrevnými dramatickými postavami. Díla nemají ráz dramatický, nýbrž epický.

5.2 Přemysl Otakar

Truchlohra v pěti jednáních *Přemysl Otakar* (z r. 1864, tisk r. 1865) se v mnohém podobá Vlčkově dramatické prvotině.

Přemysl Otakar je panovníkem, světcem, který usiluje jen o blaho své země. Odmítne císařskou korunu nabízenou Němci a tím si je proti sobě poštvé. Většina českých pánů ho zradí. S hrstkou nejvěrnějších jde na více než jistou smrt do boje s Němci.

Stejně jako Soběslav je i Otakar světec a vlastenec, kterému jsou největším nepřítelem Němci. Otakara zdobí všechny ctnosti velkého panovníka natolik, že je jako osobnost odlidštěn. Stejně jako z mnoha dalších Vlčkových postav se i z něj stává loutka v rukách

autora, který jejím prostřednictvím deklamuje svá vlastenecká pojednání. *Otakar*: „*Mé dílo jest, tu vzácně v nadnou zem, již rada božská ověncila v tvrz a uvnitř obraz ráje vžehnala, tu mou i vaši rodnou kolébku co jaré srdce vroubit Evropě. Mé dílo jest, v tom středu života vás učiniti síly kořeny, by z vás se proudíc v tělo veškero zdar, mohutnost i blaho štípila.*“¹⁰ Postava Přemysla Otakara je Vlčkovým utopistickým ideálem vzoru lidskosti. *Otakar*: „*Byl král, jenž půl si světa podmanil: já bez meče chci celý podmanit! Já říši vzdělám, kdež i v poslední muž tolik u ducha svého vštěpím sil, by na rovni stál s vládci ze mnohých – a z té říše síla pokypí jak láva z Vesuvu i pohrbí vše, co nyní hyzdí, šířící lidský rod: bezpráví, mdlobu, temnost – nelidskost.*“¹¹

Intrikán zde má jméno Záviš. Nejasnost jeho postavy plyne z faktu, že ač dělá vše pro zničení panovníka, zároveň si uvědomuje jeho velikost. *Záviš*: „*Chce Záviš sobě samu namluvit, že skvrnu nalézt lze na králi? Proč pádí Záviš v závod s Otakarem, proč silou kypí, jak jen slyší král, proč hoří vždy mu klásti závaží?*“¹² Tento Závišův vnitřní rozpor by mohl v rukách talentovanějšího dramatika vést k vytvoření pozoruhodné dramatické postavy. Vlčkův Záviš je však pouze jednorozměrný, konvenční typ intrikána. Pomocí křivých obvinění rozvrací rodinné i přátelské svazky.

Záviš miluje Otakarovu manželku Kunhutu, ta ho, přestože jeho city zčásti opětuje, odmítá. Více než lásky si cení cti, o kterou by jako Závišova milenka přišla.

V ději je velmi těžké se orientovat. Pochopení ztěžuje nejen velké množství postav a míst, na kterých se děj odehrává, ale také jazyk, který mnoha slovy říká velice málo. Vlčkův Otakar je více řečníkem než tragickým hrdinou.

Monology jsou často jen způsobem, jak podpořit chabou konstrukci děje a ozřejmit další průběh. Záviš, stejně jako Gideon, často promlouvá stranou, aby vnímatele informoval o svých vnitřních myšlenkách a plánech. Vlčkova touha spojit výchovu k vlastenectví a velké národní drama nenašla prozatím pevnou půdu pod nohama.

Na látku byl Vlček zřejmě upozorněn Hálkovým *Závišem z Falkenštejna* (z r. 1860).¹³ Děj Hálkova *Záviše* začíná tam, kde Vlčkovo drama končí, smrtí Přemysla Otakara. Po smrti panovníka se Záviš ožení s královnou Kunhutou a lstí a intrikami usiluje o trůn. Svou ženu otráví a totéž plánuje i s jejím synem, kralevicem Václavem. Za ženu si chce vzít královnu Jitku, avšak krátce před svatbou je svým pomocníkem vyzrazen a spáchá sebevraždu.

¹⁰ Vlček, Václav. Přemysl Otakar. Praha: Stýblo, 1865. s. 11.

¹¹ Vlček, Václav. Přemysl Otakar. Praha: Stýblo, 1865. s. 21.

¹² Vlček, Václav. Přemysl Otakar. Praha: Stýblo, 1865. s. 25.

¹³ Střibrný, D. Dramata V. V. *Naše doba*. roč. 20.

Charaktery hlavních postav jsou zcela odlišné. Vlčkův Přemysl Otakar je řečníkem, zatímco Hálkův Závíš jedná. Otakar je bezduchou postavou, loutkou světce deklamujícího Vlčkovy národně-osvětářské pamflety. Závíše k jasnému cíli pohání touha stát se panovníkem, avšak jeho charakter není jednostranný. Je schopen lásky, i když jeho touha po vládě nakonec tento cit přehluší, i důvěry, která se mu stane osudnou. Přestože se postava Otakara objeví v Hálkově dramatu jen v prvním jednání, dosahuje větší dramatické síly než Vlčkův Otakar, kterému je věnováno celé drama.

Kunhuta se ve Vlčkově dramatu cítí manželem zanedbávána, avšak Závíšovi, ačkoli k němu pociťuje náklonnost, nepodléhá. Brání jí v tom její čest. Hálkova Kunhuta je pravým opakem. Je vášnivá a její emotivnost ji dožene až na kraj šílenství. Vlčkova hrdinka se nevymyká z řady autorových postav. Na první místo staví rozum, své vášně tlumí a život zasvěcuje národním zájmům. Hálkovu heroinu ovládají city.

Vlčkově drama je postaveno na dramatikových utopistických ideálech svornosti a bratrství. Hálkův *Závíš z Falkenštejna* je dramatem, ve kterém víří emoce a touhy.

5.3 Milada

První světlou výjimkou ve Vlčkově dramatice je truchlohra v pěti jednáních *Milada* (z r. 1869). Vlčkův sloh se uklidnil a vyrovnal. Po nezdařených hrách inspirovaných Shakespearovou dramatikou se autor oddal vzorům německým. Předobraz Milady můžeme částečně spatřovat v Schillerově *Panně Orleánské*. Hru Vlček věnoval herečce Otýlii Sklenářové-Malé, která v jejím prvním uvedení hrála hlavní roli.

Milada je prostá venkovská dívka, jejíž blízcí jsou členy panovníkem stíhané Jednoty bratrské. Přívrženci Jednoty jsou považováni za kacíře, mučeni a upalováni. Dívka bydlí pouze s matkou, svého otce nikdy nepoznala. Rozhodne se přesvědčit pána z Kolovratu, králova pomocníka a zarputilého vyhlazovače členů Jednoty, aby ve svém vraždění ustal. Kolovrat se dozvídá, že Milada je jeho dcera, avšak jí tuto skutečnost neprozradí a ona ho v bezradné situaci, kdy má strach o svou matku, které se Kolovrat stále domáhá, zabije. Poté co zjistí, že Kolovrat byl jejím otcem, domůže se sama u soudců smrti.

Zobrazený akt otcovraždy je zatracován například Nerudou, později Stříbrným. Pokládají skutečnost, že Milada nevědomky zabije svého otce, za zbytečnou pro tuto hru a v zápasu za lidská práva nevhodnou.¹⁴ Neruda dále negativně hodnotí nevyužití potenciálů,

¹⁴ Stříbrný, D. *Dramata V. V. Naše doba*. roč. 20. Neruda, Jan, Kritické spisy d. 3, s. 384.

keré téma nabízí. *Za svobodu náboženskou českého lidu chce Milada obětovat život svůj. Jako mohutný sloup povznášá se před námi v prvních aktech povaha její, náhle je zlomena poměrem nahodilým a co pyšně začalo v říši velkých myšlenek, co v tragickém zápasu dokonat a dokrvácet mohlo na kolbišti zápasu za lidská práva, to převedl pak spisovatel na půdu nahodilých hříček lidského osudu. Vzдор celistvé fikci mohli jsme spatřit truchlohru co do myšlenek a tendence historickou, uhnuli jsme se ale v truchlohru, v níž vládne osudná náhoda a jejíž poslední akt nevyplývá nutně z dějin, nýbrž novelisticky nás dojmá.*¹⁵

Všechna pozornost je upnuta na hlavní hrdinku, což zamezuje zbytečným vedlejším epizodám. Milada je jednou z nejlepších autorových postav. Příčinou úspěchu je zřejmě i to, že Milada nepochází z panovnického rodu, tudíž není naplno svázána Vlčkovou touhou po ukázání dokonalosti českých panovníků a může tedy i pochybit. Z tohoto pochybení vychází tragika dramatu. Hrdinka nevědomky zavraždí svého otce, do této situace je vržena osudovým spletením matčina a otcova tajnůstkářství a seznámením s Bohuslavem, který jí zapůjčí dýku.

Značná změna je patrná v jazyce. Vlček se v *Miladě* oprostil od patetických k vlastenectví a svornosti nabádajících monologů, postavy mluví srozumitelně a jasně. Příkladem může být monolog Milady před jejím vražedným činem. „*Tak těžký vzduch, že nelze oddechnout, tak palčivý, že v ohni hlava má. Nenajdu spásné cesty z bludiště! Svě matky nevyzradím – ale též ji nezachráním. A já sama – či se nemám vrhnout z této skály dřív, než násilník mě k sobě povolá? Zdaž nezradí mě vlastní ruka má, když bude třeba, dáti sobě smrt? Ted' cítím sílu – ale tento cit mě jednou již tak zrádně oklamal! Cit tento z domova mě pudil sem, zdar velký slibuje – já věřila, a hle, kde octla jsem se s věrou tou! Ted' zřetelněji každý okamžik tu krutou, hroznou vidím jistotu, že není, není – není pomoci – Ó rozpuke se, přišerná ty zdi, jež u vězení chováš mysl mou, ó roztrhni se tmavá nemožnost – paprsek – jeden světla paprsek, byt' oslepil mě, zničil bytost mou – ha -- Co to bylo? Blesk a nebo zvuk? I zrak i sluch mě přešel zároveň ... kdo rozžehl ten blesk – kdo promluvil to slovo? Děsné slovo bylo to – má všecka bytost v hloubi zachvívá se jeho ohlasem! ... Jej zavraždit - a jeho smrtí všechny zachovat. Jej zavraždit! ...*“¹⁶ Ač je Miladin monolog poměrně dlouhý, mistrně zachycuje vnitřní chvění postavy, která se odhodlává k nejtěžšímu zločinu. Řeč se nenese jednolitým proudem u Vlčka obvyklým, naopak řada zámlk dodává Miladině promluvě na efektivnosti.

Milada je typickou představitelkou romantické hrdinky. Její původ je nejasný, ze své rodiny zná pouze matku, které se rodina po jejím otěhotnění vzdala. Zábav svých vrstevníků

¹⁵ Neruda, Jan. *Kritické spisy díl 3*. Praha: F. Topič, 1908. s. 354 – 357.

¹⁶ Vlček, Václav. *Milada*. Praha: František Šimáček, 1886. s. 69-70.

se straní, svůj čas tráví v přemýšlení o náboženských otázkách. Vražda pro ni znamená vyloučení z lidského společenství, kterým je vnímána jako smrtelný hřích. Jednota, pro kterou se Milada obětovala, ji ze svých řad vylučuje. Na krátkou chvíli se jí vzdává i matka. Vyčlenění ze společnosti je pro romantické hrdiny typické. V bezvýchodné situaci je pro ni smrt jediným řešením.

Stejně jako všichni Vlčkovi hlavní hrdinové i Milada usiluje o bratrství a svornost v národě: „A z toho zátiší jsem patřila též na zem rodnou, anať žalostně je sváry, spory, boji zmítána. A spásu její viděla jsem v tom, že všechen její lid se konečně přec jednou stane bratrův národem a mezi národy pak v šíř i dál šířiti bude krásné bratrství.“¹⁷

Autor se vzdal řečnického patosu, dlouhých osvětářských monologů a černobílého pojetí postav a vytvořil drama, jehož umělecká hodnota jeho předchodí dramata vysoce převyšuje.

Na první pohled je patrné, že na hru měla značný vliv Schillerova „Panna Orleánská“. Jestliže Fr. Schiller nedovedl předvézt kouzlo naivní ženskosti, i Vlček vybavil svou hrdinku jen všemi prostředky deklamátorskými. V základní dějové osnování ovšem zbytečně zapletl motiv, že mstitelka Milada je dcerou náboženského utiskovatele Kolovrata... zde byl vliv Schillerův zkřížen s vlivem Sardouovým a tím byl sám dramatický základ podlomen a zkomplikován. Tento romantický motiv, rozváděný až příliš nadměrně, způsobil, že Vlček nerozvinul dostatečně motiv vnitřní: Milada, odchovaná v českobratrském odporu ke každému násilí, odhodlává se k vraždě; a pak se střetává s matkou, jež jí odmítá, protože se dopustila násilí nejtěžšího. Tento vnitřní rozpor nedovedl Vlček pádně položit a rozvinouti, protože spíš než myslitel v něm byl sentimentální divadelník. Dramatickým jádrem hry je tedy konflikt mezi hrdinskou Miladou, jež se obětuje z náboženského fanatismu, a Albrechtem z Kolovrat, jenž je fanatik boje proti kacírství. Ale ty dvě proti sobě postavené bytosti nejsou rovnorodé síly. Kolovrat je člověkem nižšího řádu... a tak i vnitřní napětí není silné, zvláště když do děje zasahuje často náhoda. Po stránce skladebné je „Milada“ školským příkladem dobře vyváženého rozvrhu a vypracování. Ale ovšem je to stavba vnější, nepodepřená básnickou intuicí.¹⁸

¹⁷ Vlček, Václav. *Milada*. Praha: František Šimáček, 1886. s. 84.

¹⁸ František Götz. *České umění dramatické*. Praha: Šolc a Šimáček, 1941. s. 94-95.

5.4 Eliška Přemyslovna

Truchlohra v pěti jednáních *Eliška Přemyslovna* byla autorem zpracována dvakrát (r. 1866 a r. 1875). První verze byla vyznamenána roku 1866 prvním akcesitem ceny Fingerhutovy.

5.4.1 První verze Elišky Přemyslovny

Eliška Přemyslovna je poslední žijící z rodu Přemyslovců. Jejímu manželovi Janu Lucemburskému více než české země přirostly k srdci boje a radovánky v cizině. Spor panovnického páru počne Eliščinou neshodou s Jindřichem z Lipé a její nevlastní matkou Eliškou Rejčkou. Janovi slouží Eliščina stížnost na Jindřichovo chování jako záminka k drancování země. Přemyslovna bere Jindřicha pod svou ochranu. Je svým manželem napadena, vykázána do Mělníka a její syn Václav, potenciální následník trůnu, uvězněn. Jan chce vyměnit Čechy za Falcko a Eliška se mu znovu postaví. Strhne se bitva, kterou ale královna v obavách o manžela přerušuje a snaží se nastolit mír. Po ukončení bojů je králem poslána k příbuzným do Bavor a její syn na výchovu do Francie. Královna touží zemřít ve své zemi, z vyhnanství prchá a v Čechách se v posledním svém dechu setkává s nemocí oslepeným manželem a navzájem si odpouští. Jan se rozhodne stát se českým zemím dobrým panovníkem.

Eliška Přemyslovna je opět jako hlavní postava panovnického rodu vyložena schematicky jako světice. Lásku k vlasti staví nad lásku k manželovi i dětem. Stejně jako Soběslavovi a Přemyslu Otakarovi je i jí krédem svornost a bratrství. „*Ne ve svou vládu – ve své srdce jsem je (české země) přijala se všemi ranami, kdo hojí ty, mně činí úlevu, však kdo je drásá, raní také mne. Ne sobě služeb vašich vymáhám, však pravdou-li jest láska vaše k otčině, svou ruku podejte mi k dílu stejnému a podejte si ruce svorné vespolek – láska se posvěcuje obětí, svár sobectví jest, lásky černý vrub.*“¹⁹ Eliška se zmítá mezi odhodláním ochránit svou zemi a poddajností vůči manželovým rozmarům.

Hlavní postava má několik protivníků. Eliška Rejčka a Frýdman jsou však jediní, kteří se během hry neobrátní na její stranu. Frýdman je typickým loupežníkem lačnicím po drancování a krvi, který pro záchranu svého života zradí jakoukoli stranu. Rejčka touží zmocnit se trůnu a za tímto svým cílem neváhá jít přes mrtvolu.

¹⁹ Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. České Budějovice: V. M. Maura, 1866. s. 14.

Cizinci jsou zcela v duchu Vlčkova díla neseného silnou vlasteneckou ideou pojeti nepřátelsky. Rejčka se odmítne vzdát svých žoldáků z ciziny a zaútočí na Přemyslovnu s polským vojskem. Pro krále je cizina místem, kde může holdovat neřestem, zatímco v Čechách by se musel starat o svůj lid a vládnout. „*Král baví se kdes na Rýnu a o své království dbá potud jenom, aby se vědělo, kam posíláti jemu peníze.*“²⁰ Král Jan Lucemburský je až do posledního obrazu pátého dějství zobrazen jako záporná postava, nepřítel vlasti: „*Ta půda proklatá! Vždy oplývá jen vzpoury úrodou! Lid proklatý! Že svrhl několikrát vladaře, chce býti koněm nedotknutelným, a má jen zarputilou divokost. Hoj uvidíme, zda jej zkrotím já!*“²¹

Syžet hry se rozbíhá do několika obrazů, které na sebe navazují pouze volně. Děj tak nesměruje k cíli, negraduje. Vlček ve hře opět nezapřel řečníka. Do Eliščiných úst vkládá efektní obrazy a rétorické figury, které směřují k poučení o nutné svornosti mezi Čechy.

Z dochované Kolárovy režijní knihy jsou nám známy úpravy pro jevištní provedení hry. Vlčkova *Eliška Přemyslovna* – hra téměř stostránková – trvala pouhých 112 minut. Kolár škrtnal lyrické pasáže a řečnické figury tam, kde počet veršů jedné repliky přesahoval 5 – 6 a kde je bylo možno nahradit závěrečným resumé. Snažil se o pregnantnější, dramatictější výraz, zdůrazňoval ústřední myšlenku představení, tlumočenou hlavním hrdinou.²²

Jan Neruda ve své kritice *Elišky Přemyslovny*²³ Vlčka žádá, aby se nadále věnoval psaní historických dramát u českých dějin, *byť třeba vyvážil z nich dalším působením svým jen málo děl absolutní hodnoty estetické, a poměrně dobrých her historických, má náš lid také prospěchu a popudu duševního*. Neruda si všímá několika znaků pro Vlčkovu dramaturgii typických, Vlčkovy snahy o nápodobu cizích vzorů, důmyslné stavby děje a tou dosažené efektivnosti. *Eliška Přemyslovna začíná proudem na mohutnou truchlohru vystačujícím, vybíhá děj ku konci do způsobů všedních, tak zvaných rytířských her romantizující doby Kleistovy. Hrdinka podléhá zápasu lásky ideální s láskou smyslnou a připomíná nám Schillerovu „Orleánskou“. Jenže tato padnuvši za lásku smyslnou, spravedlivou jakousi náhradu má v minulosti své, ve vykonaných skvělých činech. Kdyby nebylo poetického nádechu několika scén a nebylo živého uspořádání několika aktů i kusu vůbec, trapná ta romantika působila by zajisté trapně. Avšak v té živosti je právě hlavní přednost kusu, Vlček dovede pracovat na všeobecný efekt.*

²⁰ Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. České Budějovice: V. M. Maura, 1866. s. 10.

²¹ Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. České Budějovice: V. M. Maura, 1866. s. 22.

²² Černý, František; Klosová, Ljuba. *Dějiny českého divadla III*. Praha: Academia, 1977. s. 34, 38.

²³ Jan Neruda. *Sebrané spisy II*. Praha: F. Topič, 1908. s. 14-17.

5. 4. 2 Druhá verze Elišky Přemyslovny

Děj přepracované *Elišky Přemyslovny* je ucelenější. Nejvíce odlišný od původní verze je závěr. Eliška neumírá pod tíhou duševní trýzně, ale je zákeřně otrávena Rejčkou, která se s nevlastní dcerou podělí o otrávený pohár, který se rozhodne vypít po nevydařeném pokusu o získání trůnu.

Charakteristiky postav jsou propracovanější. Postava Rejčky je rozvedena. Nevlastní matka Elišky je hlavní intrikánkou, která králi namluví, že se ho Eliška chystá zradit a na trůn dosadit jejich syna Václava, což Jana přiměje k útoku na manželku a uvěznění Václava.

Janova slepota, která se v prvním zpracování nevysvětluje, je zde odůvodněna jako důsledek prostopášného života. Jan nadále touží po cizině: „ *Ne – jak živ v té zemi nezůstanu! Chci žít – žít bez okovů , beze chmur: i nač jsem králem, mám-li trudit se jak nádeník a strádat jako kramář a v přísných rozjímáních zkrušovat se jako hříšný klášterník!... Měj si Bavor Čechy: kraj rýnské révy má zem zaslíbená! Jen rychle zpupný odboj zlomiti – a na Rýn! Navždy na můj zlatý Rýn!*“²⁴ Avšak je také vysvětlena jeho oblíbenost v některých řadách: *Frýdman: „ ... vesel jest – tak jasno a tak teplo při něm, jak na jarním slunci: člověk omládne, všech trampot zapomíná, žije rád a chce jen žíti.*“²⁵

Frýdman se z loupežníka změnil na Eliščina pomocníka. Jeho dva synové Hanuš a Zbyněk zastávají opačné strany a symbolizují tak bratrovražedný boj, který mezi Čechy díky neshodám panovnické rodiny nastal. I další vedlejší postavy jsou narozdíl od první verze svázány příbuzenskými svazky.

Vlček se však nezbavuje zásadních nedostatků, zesvětštění panovnice, které ubírá postavě na dramatickosti, patetické deklamace a ničím nemaskované touze po vlastenecké osvětě.

V *Elišce Přemyslovně* i *Přemyslu Otakarovi* je žena královna ve stejné pozici, má být svému muži oporou. Obě královny řeší vnitřní konflikt. Na jedné straně jsou manželkami a matkami, na druhé královnami. Tomuto rozporu je v obou dílech věnována značná pozornost. Eliška trpí stálou nepřítomností svého manžela. *Eliška: „Miluješ mě, Jene můj?“, Jan: „Má paní!“ Eliška: „Miluješ? Ne pochyba tu rodí otázku – tys dlouho, dlouho, ach, dlel vzdálený, má touha slzou jen se kojila, však pochybou jsem nehřešila nikdy! Jen přej mi víc než pohled jediný, tím soustem víc jen lačnící láska má!“*, *Jan: „Já nerozumím, odkud tato řeč...“*, *Eliška: „Chlad mrazivý mě ovívá, a v prsou mých ostrý hrot. Tvým prý jsem odhazkem: nuž, jestli oni*

²⁴ Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. České Budějovice: V. M. Maura, 1866. s. 32.

²⁵ Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. České Budějovice: V. M. Maura, 1866. s. 25.

znali tě, ne já: mne stranou odstrč, odejdi zas hned!“, Jan: „Kdo v chování tvém královou by poznal?“, Eliška: „Však kdo by nepoznal v něm ženu, choť? Či nemá ženou býti králová? Mám tedy plouti bouří bez konce, s tím vědomím, že kotve postrádám? Mám srdce sobě z těla vyrvati a jeho místo ledem nahradit, bych z ženy na královou dospěla? Pak už mě zapomnět, že tvá jsem choť! Toho nežádej, by Eliška byla jen královskou tvých dítek roditelkou – a ne víc!“²⁶ Jejich soukromá nedorozumění postupně přerůstají v otevřený válečný konflikt. Eliška se neustále zmítá mezi svými dvěma rolemi, jako královna bojuje s manželem, jako manželka boj předčasně ve strachu o choť ukončuje. Jako matka se strachuje o své děti, avšak když se jí naskytne možnost vrátit se z vyhnanství do vlasti, zachová se jako královna a nechá bez odporu svého syna Václava odvézt do Francie.

Kunhuta: „Tak proti svému choti chudá jsem, že tím jen mohu v dáli osvědčit mu lásku svou, když ve všem zachovám se podle vůle jeho. Pro to spěj mu zvěstovat, že pokud připustí stesk po něm, péče o zdar jeho, chci v radosti čekat jeho návratu! Tak proti svému choti chudá jsem – že jest mi pohled jeho almužnou! Kdys neviděla v světě Kunhuta ni muže, jenžto její poklady by nepoložil za vrch snahy své: - ted' stojíc na úpatí výše královny ždá pokorně, až obří úmysly své na okamžik zmírní perutě, a dovolí, by sobě vzpomněl král, že choť má – matku dvojích potomkův! Až donedávna za to měla jsem, že stojím králi aspoň po boku: však jeho člun je sám – a v člunu sám jest on – kdož potom samotnější nežli já?“²⁷ Kunhuta se však rozhodne být manželovi důstojnou chotí a své pocity mu nevyjeví.

5.5 Vlasta

Truchlohra v pěti jednáních *Vlasta* byla napsána v roce 1871, avšak k jejímu tisku nedošlo a dílo je v dnešní době dostupné pouze v rukopise.

Nejstarší syn českého knížete Přemysla Lutoš se bez svolení prohlásí za knížete, což pobouří lid, který si do svého čela zvolí Vlastu, dívku, která proti samozvanému knížeti ostře vystoupí. Přemysl jen bezmocně přihlíží tomu, jak Lutoš usiluje o získání vlády plánováním bratrovražedného boje. Lid se rozdělí na dva tábory, přívržence Lutoše a Vlasty. Radím, syn Přemysla a milý Vlasty přichází do Vlastina tábora, aby ji varoval před plánovanou zradou. Když se však dovídá, že jeho milá byla prohlášena za novou kněžnu, postaví se na stranu otce a je zajat. Vlasta ho osvobodí, avšak když Radím sezná, že Vlasta neustoupí, vyprovokuje ji a ona ho v afektu zabíjí. Sama se pak vydá do rukou nepřátel a přiměje Přemysla k vyhlášení

²⁶ Vlček, Václav. Eliška Přemyslovna. Praha: I. L. Kober, 1911. s. 20-22.

²⁷ Vlček, Václav. Přemysl Otakar. Praha: Stýblo, 1865. s. 42-43.

míru. Lutoš umírá vlastní vůlí v boji. Vlasta poručí svůj knížecí titul poslednímu žijícímu Přemyslovu synu a spáchá nad Radímovým tělem sebevraždu.

Hlavní hrdinka Vlasta se obětuje pro svůj lid, je přirovnávána k slavné české kněžně Libuši. Její jméno odkazuje k vlasti. Vlček této podobnosti využívá: „*Znič tuto (Vlasta na sebe ukazuje) dívku: Vlasta neumře! Krev moje bude teď už semenem. Vlasti bezpočetných, lepších nade mne.*“²⁸ Vlast a Vlasta se stávají synonymy.

Autorovo pojetí dívčí války je zcela odlišné od dosavadních zpracování české pověsti. První zmínku o dívčí válce nacházíme v Kosmově kronice. Dnes je nejznámější verze Jirákových Starých pověstí českých. Vlasta pošve ženy proti mužům, založí Děvín a s dívčí družinou bojuje s muži. Daří se jim až do chvíle, kdy lstí zavraždí vladyku Ctirada. Muži usilují o pomstu a nad ženami zvítězí.

Vlasta je charakterizována jako krvelačná lítá saň, která nenávidí muže. Touží dosáhnout postavení, které měly ženy za vlády kněžny Libuše. Stejně jako Vlčkova hrdinka nesnese porobu a touží po svobodě.

Vlčkova Vlasta je typickou autorovou hrdinkou, romantickou heroinou, která se pro svůj lid a vlast obětuje. Zájmy společnosti staví nad své privátní. V boji o svobodu a spravedlnost nezaváhá obětovat životy svých nejbližších i svůj vlastní. S mýtickou hrdinkou, která jí stála předobrazem, si je některými rysy podobna, tvrdohlavě si razí cestu ke svému cíli přes všechny překážky, lid ji zbožňuje a nechá se jí vést, avšak účel jejich jednání je naprosto odlišný. Vlček si stejně jako v Přemyslu Otakarovi upravuje známé skutečnosti k obrazu svému, který zapadá do jeho schématu her oslavujících české velikány.

Vlčkova válka se neodehrává mezi muži a ženami, je bojem mezi Lutošem, který si neprávem nárokuje trůn, a Vlastou, která zastává spravedlnost. Ve hře je jediná promluva, která odkazuje k přítomnosti žen ve Vlastině družině: „*Až od Jizery přišel nový dav. V němž ženy, dívky – Vlasty příkladem se roznítivše chtějí za právo i mečem máchat. Ji to pozdravují a velebí, co druhou Libuši.*“²⁹

Dochází k naprosté změně mýtu. Vlasta má s mýtickou postavou Vlasty společné některé povahové rysy. Předobraz Radíma můžeme částečně vidět ve Ctiradovi. Radím umírá Vlastinou rukou, protože jí brání dosáhnout jejího cíle. Základní konflikt je však diametrálně odlišný. Vlček se známými skutečnostmi nakládá zcela volně.

Záporná postava vládychtivého Lutoše je jednou z řady postav autorových zlosynů, charakteristických jednostrannou temnou povahou. Pasáž, která popisuje jeho vztah k cizině,

²⁸ Vlček, Václav. *Vlasta*. Nevydáno. Dostupné v Archivu ND v Praze, sign. r 2013, r 6017.

²⁹ Vlček, Václav. *Vlasta*. Nevydáno. Dostupné v Archivu ND v Praze, sign. r 2013, r 6017.

je později Kolárem, který hru uvedl, vyškrtnuta, je však pro Vlčkovu charakterizaci zločinců typická: „*Vždyť ve válkách též přišel k důvěrníkům cizáckým, jichž radou má být provedeno, co ještě zdržovala Libuše. Jí na úkor byl Lutoš vychován, a kdyby mohl, byl by domácí duch tady psancem nejstíhanějším. Vím, že se toho dočkat nemůže.*“³⁰

Řada škrtnů ve hře byla provedena právě tam, kde se znaky Vlčkovy dramatiky projeví nejpatrněji. Vyškrtnuty jsou například repliky lidu, který opakuje slova hrdinů, především Vlasty, a dává tak najevo souhlas. Dále se škrty týkají dlouhých promluv, které jsou spíše podobny rétorickým cvičením, kde autor, potěšen svou metaforou, nedokáže se od ní oprostít. Například, když Lutoš zdůrazňuje nutnou svornost mezi vládnoucí vrstvou: „*Je běda, ořům běda, různá-li je vůle rozdvojí. (Ten vpravo chce a druhý vlevo jízdě dáti směr, ten zastavit, ten pádit ku předu: vlasti na škodu i hanbu v závodě se zpozdí za druhým.) Ořové svou sílu proti sobě obrátí i bude hrýzt a kopat druha druh!*“³¹ Vyškrtnuta jsou i patetická vlastenecká zvolání, například promluva Vlastiny družky Častavy, která se rozčílí nad Lubošovým nařčením ze zločinu: „*My prý se máme očistit – aj, snad už hříchem bude také to, že jsme*³²! *Že máme právo své a vůli svou a také svoje paže – otroky, že nejsme už svým narozením: to bohům nyní počte za vinu.*“³³ Kolár běh dramatu zrychlil, dlouhé nedramatické pasáže, pro Vlčkovu tvorbu typické, vyškrtnul.

Stejně jako v *Miladě* se veškerá pozornost upíná na hlavní hrdinku, což zabraňuje zbytečným vedlejším epizodám. Patetických deklamací a dalších Vlčkových nešvarů zbavují hru škrty.

5.6 Lipany

Ve své době se největší pocty dostalo Vlčkově hře *Lipany*, kterou byla v roce 1881 otevřena činohra Národního divadla.

Prokop Holý přichází do Prahy a brzo rozpoznává zradu od Menharta, který se za kališníka pouze vydává a pod svou ochranu vzal katolíka Oldřicha z Rosenberka. Ten se kdysi ujal chlapce Radoslava, který jako jediný přežil vyplenění vesnice Oldřichovými muži. Vychoval ho k nenávisti ke kališnictví. Radoslav se pravdu o svém původu dozví po nevydařeném útoku na Prokopa Holého, v jehož sídle se setkává se svým pravým otcem, a

³⁰ Vlček, Václav. *Vlasta*. Nevydáno. Dostupné v Archivu ND v Praze, sign. r 2013, r 6017.

³¹ V závorkách uvedena vyškrtnutá pasáž.

³² V rukopise podtrženo.

³³ Vlček, Václav. *Vlasta*. Nevydáno. Dostupné v Archivu ND v Praze, sign. r 2013, r 6017.

svým poznáním, že byl vychováván v bludu, je zlomen. Vrací se k Oldřichovi a žádá vysvětlení, ten ho však bez lítosti zabije. Rozbroje mezi katolíky, ke kterým se přidali i umírnění kališníci, a tábority a sirotky vedou k bratrovražednému boji v bitvě u Lipan, ve kterém Prokop Holý, hlavní postava dramatu, umírá.

Hlavní hrdina touží být apoštolem míru a hlasatel bratrství, avšak končí jako náčelník šiků v bratrovražedném boji. Tragický spor mezi vlastní vůlí a vlastním činem je hlavním motivem dramatu.

Nepřáteli Prokopovými jsou Menhart a Oldřich z Rosenberka. Menhart usiluje o navrácení moci šlechtě, Oldřich o znovunastolení jednotné katolické víry. Prokop má i řadu pouze domnělých nepřátel, kteří o chystané zradě Menhartově a Rosenberkové nevěděli, avšak Prokop jim neuvěří. Nedůvěrou ve své oddané přátele počíná jeho pád.

Jako ve většině Vlčkových historických dramát, i zde je nahlíženo na Němce jako na nepřátele. Z promluvy Prokopova pomocníka Jakuba je zřejmé, že se nekališníci spojili s Němci: „*Však jsem já vás už dávno budil, kohout bedlivý, hned když ti Bazilejští – lépe bazilišci – prvně nám sem přišli a naši páni při zamčených dveřích s nimi schůze mívali! Nyní jedno německé poselství za druhým se dostavuje, nosíc pánům cizí rozum a cizí peníze, které kněží po všem světě na kacíře české sbírají.*“³⁴

Dalším důvodem Prokopova neúspěchu je rozdrobenost jednoty na *Římány a katolíky, husity a wikleřity, tábory a Sirotky, Pražany, obec a pány, panoše a rytíře, vладыky a zemany.*³⁵ Prokopova přání obecného bratrství a jednotnosti přicházejí vniveč: „*Tehda jsme pláli tomu život posvětit, by blud a lež a pyšné násilí v prach byly svrženy a naše Čechy byly jednotnou obcí bratrskou. Nyní jedno poselství německé za druhým se dostavuje, nosíc pánům cizí rozum a cizí peníze, které kněží po všem světě na kacíře české sbírají.*“³⁶ Jako všichni hlavní hrdinové Vlčkových dramát i Prokop Holý pokládá za nejdůležitější jednotu v zemi, od které odvisí blaho národa. K cizině, především k Německu, se staví nepřátelsky.

Úspěch *Lipan* se dá stejně jako v *Miladě* zdůvodnit tím, že postavy nepocházejí z nejvyšších vrstev a autor tedy není svázán svou potřebou ukázat panovníka jako postavu dokonale bezchybného charakteru. Postavy nejsou pouze postrkovány k jednání vnějšími vlivy, ale samy vnitřně jednají. *Lipany* nemají zbytečných epizod a dlouhých vlastenčících promluv.

³⁴ Vlček, Václav. *Lipany*. Praha: Václav Vlček, 1881. s. 32-

³⁵ Vlček, Václav. *Lipany*. Praha: Václav Vlček, 1881. s. 133.

³⁶ Vlček, Václav. *Lipany*. Praha: Václav Vlček, 1881. s. 28.

Lipany jsou jediné Vlčkovy historické drama psané prózou. Všechna předchozí historická dramata jsou psána blankversem. Próza autora zbavila jisté násilnosti v jazyce, kdy se autor ve snaze o dokonalý verš uchýlil k prázdným slovům.

5.7 Charakteristika Vlčkových historických dramát

V souladu s dobovou praxí byla Vlčkova historická dramata na jevišti předváděna pouze v několika reprízách. *Eliška Přemyslovna* byla v Prozatímním divadle hrána osmkrát. Poprvé 18. 12. 1866, dále v letech 1868 a 1873. V novém zpracování byla v Prozatímním divadle poprvé uvedena 18. 4. 1876. Reprízovaná byla *Eliška Přemyslovna* v roce 1878. Na jevišti Prozatímního divadla byla v obou zpracováních hrána celkem osmkrát. Historická tragedie *Milada* měla premiéru v Prozatímním divadle 2. 7. 1868 a do roku 1881 zde byla hrána celkem osmkrát. *Vlasta* byla poprvé uvedena v Prozatímním divadle 19. 4. 1871 a 30. 4. 1871 měla svou jedinou reprízu. *Lipany* 12. 6. 1881 otevíraly činohru Národního divadla a do 5. 10. 1882 měly šest repríz.³⁷

Vlčkova historická dramata především nabádají k vlastenectví a snaží se povzbudit národní hrdost. Spíše než umělecká hodnota je ceněna jejich funkce společenská. *Vlčkovy „Lipany“ přešly přes jeviště nemohouce v nás nikterak vzbuditi dojem té velké doby, kterou představují. Ten spor o Prokopovy vousy je skutečně vážný spor, byl to zároveň spor o krunýř, helmu na těle i na duši. My vidíme na Prokopovi málo toho husitského brnění, válečné síly. Básník vytknul si velký cíl, to mu nelze upřít, i napjal veškeré síly své, aby ho dosáhl, avšak zůstal cíle daleko. Kusem poctivé vlastenecké práce „Lipany“ jsou a v tomto ohledu zasluhuje Vlček jakožto pilný a svědomitý pracovník všelikého uznání.*³⁸

Ve Vlčkově dramatičce umělecká hodnota časem nevzrůstá, ale klesá a stoupá, což svědčí o autorově umělecké nevyrovnanosti. Po úspěšných *Lipanech* píše Vlček hru ze současného života *Povodeň*, která se svými kvalitami vrací k autorovým prvotinám. Epický ráz *Povodně*, který je jistě způsoben také skutečností, že se jedná o dramatičtější Vlčkovy román *Samohrady*, je jednou z mnoha začátečních autorových chyb, které ve svém pozdním díle opakuje. Zdá se tedy, že úspěch některých Vlčkových dramát je pouze věcí náhody.

³⁷ Štěpán, Václav; Trávníčková, Markéta. *Prozatímní divadlo I*. Praha: Academia Národní divadlo, 2006. ISBN 80-200-1480-2

³⁸ Sládek, J. V.. *Divadlo české. Lumír*. Praha. 1881. s. 416.

Vlček svá dramata píše podle dobového obecného vkusu. Inspirací je mu stejně jako řadě dalších dramatiků Prozatímního divadla dramatika Shakespearova. Dříve, než se s ní více sblíží, však podléhá nejen vlivům Schillerovým, ale také domácím. Z dramat se stává nesourodá směsice nejrůznějších vlivů, které se navzájem popírají.

Vlčkova dramatika má řadu romantických prvků v charakterech postav, poměru k historii i poslání her. Vlčkovy postavy nejsou pravděpodobné, jsou to zidealizovaní hrdinové toužící dosáhnout utopistických ideálů. Na prvním místě stojí národ a vlast. S historickými fakty Vlček nakládá volně dle své potřeby. Hry nesou poselství lidskosti a mravní ušlechtilosti.

Stavbou her se Vlček snaží o dosažení západních vzorů. Svá historická dramata dělí do pěti aktů a přesně dodržuje rozdělení do jednotlivých fází od expozice po katastrofu. Střídá obrazy lidové a královské, rušné a klidné. Vlček sází na efektivnost davových scén, které jsou v jeho dramatech velice hojné. Dobře ovládá bitevní a lidové scény. Svá dramata však komponuje s takovou přesností, že se z nich stává spíše školsky přesný návod k „správně“ napsané hře než plnokrevné drama.

Závěry Vlčkových historický dramata jsou si nápadně podobny. Kromě *Soběslava*, kde hlavní hrdina zůstává naživu, jsou všechny poslední promluvy dramata charakteristické prozřením jedné z postav, ke kterému dopomohla postava hlavní. Když Přemysl Otakar padne na bitevním poli, jeho protivník Rudolf ho lituje: „*Zde stojím vítěz já – však nad sokem svým oplakávat musím štěstí své. On k poslušnosti nutil celý svět, já král jsem, abych poslouchal sám všech – a v odměnu vzal toto divadlo.*“³⁹ Díky Miladě se katolík Bohuslav stane členem Jednoty bratrské: „*Přec nezachránil jsem tě, děvo hrdinská. Však odsud podporu svou bratřím ponesu, a chci být jeden z těch, za něžto umíráš!*“⁴⁰ Po smrti Elišky Přemyslovny se napraví i její manžel Jan: „*Třikrát běda mně! Slep jsem byl maje zrak; teď ztratím jej zřím teprv, jak byl hříšný život můj: kdo polehčí mé viny nesmírné?*“⁴¹ Vlasta vraždou svého milého a svou vlastní otevře oči Přemyslovi. Jiří z Poděbrad se v *Lipanech* stává nástupcem Prokopa Holého, přestože v bitvě stál na straně nepřítele. Smrt Vlčkových hlavních hrdinů vždy způsobí obrat k polepšení jejich protivníků.

Všechna Vlčkova historická dramata mimo *Lipan* jsou psána blankversem. I zde autor dává přednost přesnosti verše před myšlenkovou podstatou napsaného. *Lipany* jsou tohoto zatížení zbaveny a zřejmě i v této skutečnosti tkví jejich úspěch.

³⁹ Vlček, Václav. *Přemysl Otakar*. Praha: Stýblo, 1865. s. 84.

⁴⁰ Vlček, Václav. *Milada*. Praha: František Šimáček, 1866. s. 144.

⁴¹ Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. Praha: I. L. Kober, 1911. s. 104.

Dialogy jsou mnohomluvné, rozvláčné, překypují básnickými metaforami a přirovnáními. Tímto uměleckým jazykem hovoří příslušníci všech společenských vrstev. *Vrcholně romantické a hlavně pozdně romantické divadlo dávalo přednost silně stylizované literární řeči před jevištní řečí blízké hovorovému projevu. Tak jak se vzdalovala hovorové praxi, ztrácela jevištní řeč tzv. vážných žánrů vzorovou platnost pro denní jazykovou praxi.*⁴²

Látku si pro svá historická dramata Vlček vybírá pouze z domácích dějin. Historickým faktům zůstává ve svých dramatech povětšinou věrný. Vlčkův *Soběslav* je historicky pravdivější než Klicperův. Soběslav nebyl císařem poražen, naopak dostal knížecí titul jako léno a získal právo volit říšského krále. V *Elišce Přemyslovně* se Vlček také zcela drží známé historie. Eliščina roztržka s manželem opravdu vedla až k Eliščinu uchýlení se do ciziny. Vlčkovou invencí je smíření manželů, ke kterému ve skutečnosti nikdy nedošlo. Vlček v *Přemyslu Otakarovi* zcela mění známá fakta. Císařem byl zvolen tehdy bezvýznamný Rudolf II., protože Otakar se kurfiřtům zdál příliš mocný. Otakar odmítl volbu uznat a hluboce se urazil. Hrdinové Vlčkových dramát podléhají ideologické licenci. Přemysl Otakar z dramatu vychází jako ušlechtilý titán, i když historická pravda je zcela opačná.

Charaktery hrdinů Vlček přizpůsobuje svým účelům, především výchově českého vlastence a povzbuzení národního ducha. Z postav se tak mnohdy stanou spíše patetiční deklamátoři Vlčkových myšlenek než „živé“ historické postavy. Postavy jsou personifikacemi ctností a autorových idejí. Ve svornosti vidí Vlček řešení národních problémů. Všichni jeho kladní hrdinové o ni usilují. Vlček za svornost v národě bojoval celý život nejen ve svých historických hrách, ale ve svých pojednáních, provoláních a studiích.

Třeba jest, abychom každý zvláště a všichni dohromady přestávali býti vášnivými přívrženci té oné osoby, toho onoho časopisu, i stávali se opět jen nadšenými Čechy.

Třeba jest, abychom upustili od občanské války mezi sebou, abychom zrušili nepřátelské tábory, v kterých nyní proti rodáku stojí rodák, i vrátili se v jediný společný pevný šik.

Třeba jest, abychom přestali býti rozkopaným mravenišťem, abychom obnovili národní jednotu a národní kázeň!

*Aby celý český národ byl jednotou svorných bratří – to jest nejvyšším ideálem, který ustavičně na zřeteli podržeti musíme jakožto svou dobrou hvězdu.*⁴³

Hlavní hrdina je většinou pojat jako světec. Veškeré úsilí směřuje k prospěchu své vlasti, zájmy státní povyšuje nad zájmy osobní. Charakter Soběslava, Přemysla Otakara i

⁴² Černý, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, 2000. s. 76. ISBN 80-200-0782-2

⁴³ Vlček, Václav. *Jednoho jest potřebí*. Praha: Václav Vlček, 1899. s. 12-13.

Elišky Přemyslovny prvního vydání je pojat jednostranně, zidealizovaně. Milada, Vlasta a Prokop Holý jsou naproti tomu osoby chybující, tedy lidštější a především, narozdíl od postavy světce, dramatičtější. Postavy z řad panovníků jsou svázány autorovou touhou ukázat slavné české panovníky jako bezchybné charaktery. Toto pojetí však brání jednání, které by vycházelo z vnitřního rozpoložení postav. Zesvětštění panovníci jsou do svého jednání vehnání vnějšími vlivy. Postavy nižších vrstev mohou dle autora pochybit a děj tak může vycházet z jejich vnitřních konfliktů. Tyto postavy se narozdíl od postav panovníků vyvíjejí.

Z her je evidentní Vlčkova antipatie k německému národu. Jeho příslušníci jsou dáni do ostrého kontrastu k Čechům. Autor stejný názor vyjadřuje i ve svých četných provoláních. *Musí-li 5 miliónů národa českého holubičího, staletým útiskem zhněteného brániti se 40 miliónům národa výbojného, železem a krví svoje panství šířícího, kterým už tolik slovanských kmenů beze stopy vyhlazeno jest, a který bez obalu praví, že český národ musí témuž osudu podlehnouti: zdálo by se snad leckomu, že to na Čechy není zrovna malá práce, ano že to bude pravý zázrak, jestliže napětím všech svých sil svůj národní jazyk, svého národního ducha i svůj národní život uhájiti dovedeme.*⁴⁴

Pro množství epizod, které pro děj nemají většího významu, velký počet míst, na kterých se v rychlém sledu obrazů děj odehrává a mnoho postav, ve kterých je možné vyznat se pouze na základě perfektní znalosti české historie, je často velmi složité orientovat se v ději.

⁴⁴ Vlček, Václav. *Tužby vlastenecké* Praha: Josef Kolář, 1879. s. 237.

6 Další Vlčkova dramata

Mimo historická dramata psal Vlček také komedie a pokusil se i o hru ze současného života. Tato ale nikdy nedosáhla úspěchů autorových historických dramat.

6.1 Veselohry

Z komedií *Veselý pohřeb* (z r. 1862), *Šachy* (z r. 1864) a *Rebelie v Kocourkově* (z r. 1869) byly tiskem vydány pouze *Šachy*. *Úsudky o Veselém pohřbu jsou zamítavé. Osnovou rebelie v Kocourkově byl „boj o konečné vítězství politického osvícení nad šosáckou omezeností. Kritika chválila výběr látky ze současného života národního, bedlivé pozorování venkovských poměrů, vytýkala rozvleklou stavbu, chudost děje.⁴⁵ Satirická veselohra *Rebelie v Kocourkově* byla vyznamenána cenou.*

Veselohra *Šachy* se odehrává při pruské okupaci Kolína nad Labem roku 1757. Rodina místního sládky a radního zažívá nejrůznější peripetie s pruskou posádkou. Z ciziny se navrátí sládkem vyhnaný bratr jeho manželky, který od krále donese zprávu, že pruské vojsko má opustit město.

Pro různá kuklení, složité zápletky a epizody je v ději velmi nesnadné se orientovat. Postavy jsou nejasné a záhadné. Jazyk je těžkopádný. Dobový ohlas hru zatratil, což Vlčka přimělo k jejímu vydání s předmluvou, ve které své dílo obhajoval a jejím kritikům se ironicky vysmíval. *Jelikož tedy nynější kritika i já tak nesmírně od sebe jsme vzdálení, snadno pochopit, že s uveřejněním „Šachů“ tiskem nezamýšlím spojití nijakou obranu proti referentům našeho divadla. Ať jen horlivi jsou až do ubíjení a setrvají až do konce: pak ne jeden jakož nyní i budoucně dostav se do počtu jich jako Pilát do Kredo a s největším srdce svého potěšením vida slova svá tištěná rozcházeti se co výroky nejvyšší instance po všech vlastech koruny české i za humna její: v nemnohých frázích ale s přemnouhou kuráží roztrpí ještě mnohý – ne brk, nýbrž klacek, vyvhrhna Lessingy, usadí si na křeslo jeho, Thalie vzdá se jinde hospodaření a přistěhuje se k nám na výminek.⁴⁶ Vlček se do obhajování svého díla pouštěl poměrně často, především po nástupu moderny, jak uvidíme v následující kapitole.*

⁴⁵ Stříbrný, D. *Dramata V. V. Naše doba*. č. 20. s. 843.

⁴⁶ Vlček, Václav. *Šachy*. Praha: Václav Vlček, 1864.

6.2 Povodeň

Hra ze současného života *Povodeň* (z r. 1891) je dramatisací autorova románu *Samohrady*. Nemoc připraví knížecí dceru Danu o její jediné dítě a ona se truchlíc upíná celou svou duší k jeptišce Methodii, která o jejího syna pečovala v posledních chvílích. Methodiin otec v hádce zabil muže, který se posmíval českému národu. Jeptiška mu vyprosí svobodu. Na *Samohrady* přijde povodeň, při které se Dana pokusí o sebevraždu, Methodie se jí v tom snaží zabránit a při její záchraně sama umírá. Dana se proto rozhodne dál žít.

Přestože se jedná o poslední Vlčkovu hru, nedostojí ani kvalit jeho dramatických prvotin. Děj je epický, podobá se spíše novele rozepsané do promluv postav. Negraduje, naopak mizí do ztracena. Mnohé je pouze nastíněno, avšak ne dořešeno a vysvětleno. Neustále se například diskutuje o nevěře Danina Manžela, avšak jaká je skutečná pravda se nedovíme. Charaktery postav jsou mlhavé, jedná se spíše o jakési nástiny typů bez vnitřní charakteristiky: nešťastná matka, nevěrný manžel, ctihodná sestra, koketa Julie, vlastenec otec.

Svornost, která je pro Vlčkova historická dramata zásadní, je zde nastolena mezi šlechtou a poddanými. V závěru hry dochází k jejich smíření.

6.3 Společné znaky Vlčkovy dramatiky

Společnými znaky autorovy dramatiky jsou výpravnost na úkor dramatičnosti, nepřátelství vůči Němcům, kteří uzurpují český národ a touha po svornosti a smíření celého národa. Vlčkovy postavy mnohdy nejednají a jsou pouhými vypravěči, kteří sdělují děje minulé a naznačují události budoucí. Například pražský měšťan Bohuslav v prvních obrazech *Elišky Přemyslovny* ve své dlouhé promluvě pouze říká, co se stalo a co se stane: *Chci mluvit zjevně. Smutným zklamáním je sklíčen český národ. Povolali jsme nadějného mladíka, a ten si na tom jen dal záležet, by naše naděje v prach zašlapal! My doufali, že jasná Eliška přec na dobrou jej cestu obrátí: vše nadarmo. ... Zde po městech a hradech bují vždy víc nízká svévole, a po kraji se s bídou zmáhá neřest všeliká. Tím počet protivníků králových co den se množí: přijde o svůj trůn i Jan, jak chabý jeho předchůdce.*⁴⁷ Ve hře ze současnosti *Povodeň* se Vlčkovy promluvy ještě více podobají prozaickému textu. Například když myslivecký příručí Vicena vypráví o Methodiině otcí: „*Pocházel ze mlýna, nynější mlynářka je jeho*

⁴⁷ Vlček. Václav. *Eliška Přemyslovna*. Praha: I. L. Kober, 1911. s. 12.

sestra. On sám studoval, stal se hospodářským úředníkem, oženil se bohatě a najal si od knížete pána dvůr v Podbořanech.“ Tyto informace jsou pro děj dramatu naprosto nepodstatné. Vicena pokračuje s otcovou charakteristikou: „Byl dobrý vlastenec, jadrný demokrat a člověk neohrožený: za Bachovského absolutismu platil za individuum rebelantské. Už tehdy se mezi ním a zdejším panstvem vyvinuly různice ano nepřátelství, které vypuklo ve zjevný, bezohledný boj, když byl obnoven život konstituční z Vrbického stal se zásadní odpůrce šlechty vůbec, v tom nebylo snad v celé zemi nad něj většího radikála. Projevoval to vším možným způsobem, zdejšímu panstvu nepřestával bouřit žluč: následkem toho kníže Samburg asi k nikomu tak prudké nenávisti necítil jako k němu, kněžna pak v posledních letech, co tu Vrbický byl, jen kvůli němu o Samohrady hrubě nezavadila.“⁴⁸ Z mnohavětého monologu se dozvídáme pro další děj jedinou podstatnou věc, že otec je nepřítelem šlechty, se kterou se v závěru hry smíří.

Nepřátelství vůči Němcům je přítomno ve všech Vlčkových historických dramatech a také ve veselohře Šachy, kde Prusové okupují české město, kterému způsobují řadu problémů.

Touha po všeobecném národním smíření je patrna v celém Vlčkově díle. V historických hrách je svornost předpokladem pro vítězství národa před cizím uzurpátorstvím, ve hře ze současnosti je smíření předpokladem pro vnitřní rozkvět státu.

⁴⁸ Václav, Vlček. *Povodeň*. Praha: František Šimáček, 1886. s. 11-12.

7 Vlček a moderna

Vlček patřil k předním dramatikům Kolárova období. Byl zástupcem pathetického romantického dramatu. Ztělesňoval úsilí své doby o zákonný dramatický styl podle západních vzorů. Jeho dramata patřila k dobrému dobovému průměru a Vlčkovo postavení jako čelního etablovaného dramatika bylo až do nástupu moderny neochvějně. Vlčkovy romány patřily k nejčtenějším knihám a jeho *Osvěta* se dlouho těšila přízni pro svou ojedinělost. Získal si řadu příznivců i následovníků. Mezi jeho žáky patří například J. Junghause, Frant. Zákrejs a do jisté míry i Eliška Krásnohorská, která s Vlčkem spolupracovala již od svých ranných let..

Nová nastupující generace devadesátých let se však proti Vlčkovi ostře vymezuje, spatřuje v něm důvod omezenosti a lokálnosti českého umění. Knihy sporů s Josefem Svatoplukem Macharem a Janem Herbenem, které Vlček v roce 1899 vydal vlastním nákladem, byly populární dobovou četbou. Spory s Macharem počaly uveřejněním posměšného pamfletu k příležitosti čtyřicátého výročí Vlčkovy umělecké činnosti. Masaryk v *Naší době* otiskl *Také jubileum*, článek, který reagoval na vlídné jubilejní úvahy o Vlčkově díle v mnoha periodikách. Machar Vlčka obviňuje z kupčení s vlastenectvím, z obohacování se ze zdrojů svatoborské sbírky pro nemajetné spisovatele a jeho časopis nazývá „vlastenčící *Osvětou*“. Vlček je pohoršen Macharovým vztahem ke vlastenectví. Pro verše, ve kterých prohlašuje, že není vlastencem, vlast je macechou a že na česká vlastenecká hrdla patří oprátky, nazývá jejich autora českým Neronem.⁴⁹ V odvěť Macharovi byla učiněna poznámka o Masarykovi. Vlček vzpomíná na studenta Masaryka, který ho v dopise plném pravopisných chyb, podepsaném Vlastimil Th. Masaryk, prosí o uveřejnění své práce o sebevraždách v *Osvětě*. Herben se v *Čase*⁵⁰ ihned ohradí, že Masaryk by nikdy žádné pravopisné chyby neudělal a že odložení přízviska Vlastimil je pochopitelné, neboť bylo pouhou mladickou hříčkou. Na tento článek reaguje Vlček uveřejněním celého znění Masarykova dopisu v *Osvětě*⁵¹, spolu s výtkami jak k Herbenovi, tak především k Masarykovi, kterému například vyčítá jeho až podezřele jednoduché dosažení možnosti stát se profesorem na Karlově univerzitě a naznačuje možné využití protekce. Vlčkovy spory se zástupci moderny trvaly až do konce autorova života.

⁴⁹ Vlček, Václav. *J. S. Machar & Cie.* Praha: Václav Vlček, 1899.

⁵⁰ Herben, Jan. *Čas.* 27. 5. 1899

⁵¹ Vlček, Václav. *J. Herben & Cie.* Praha: Václav Vlček, 1899.

8 Závěr

Dne 1. ledna 1873 přinesly všechny české vlastenecké deníky v Praze na prvním místě jeden a týž článek, jenžto neměl nadpisu a datován byl 31. prosince 1872. Jest to listina velmi důležitá, a bude zajisté i před soudnou stolicí historie české míti velikou váhu a velikou úlohu. Čtemeť tam, jak následuje:

„Vstupujeme do nového roku s myslí neutěšenou sice, nikoli však zmalátněnou.

Národní a političtí nepřátelé naši chystají se ztéci ty poslední, posud návalu cizáctví odolavší zbytky hradeb politické samostatnosti národa našeho, rozbořiti i ty poslední nám svaté památky někdejší slávy naší...

Mezi muži, kteří podporováni důvěrou všeho národa českého posud vždy nezištně a neohroženě zastupovali zájmy jeho, nastalo přesvědčení společné, že národ náš, nemoha spoléhati na nikoho, jedině ve vlastní síle musí hledati spásu svou.

Čím méně přátel má, tím více napsouti musí vlastní síly své, čím více nepřátel, tím větší bude čest a sláva jeho, tím větší rozkoš vítězství; tím méně bude pak povinen národ děkovati komu věda, že sám byl strůjcem svého osudu. Vítězství pak nemůže minouti vůli pevnou, obětavou a vytrvalou. Národ, který se sám neopouští, nebývá opouštěn.

Toho pak dbejme všickni, že vůči tak četným a mocným nepřátel bylo by hříchem, ba samovraždou, drobiti síly národa; bylo-li nám kdy třeba svornosti, třeba nám jí nyní.

Různosti mezi námi mohou býti bez toho jen v zásadách, jež na ten čas stojí v druhé řadě, tak že nám všem možná odložití jich k časům budoucím. Nyní jen za tu jedinou věc zasadíme se všickni, kdož se hlásíme k praporu národa a země – za obhájení jich práva, jich politické osobnosti, jich samosprávy, kteréž jsou podmínkami jich existence. Cesta odporu na poli státoprávním, kterou jsme spolu posud krváceli vždy svorně, jest cesta pravá; jen ten nalézal by na cestě bludné, kdo by zastrašen nezdarem zapomněl, že ne z mutného oka, alebrž z ruky pilné naděje kvítne.

Protož chopme se svorně a usilovně práce ve všech potřebách národní naší společnosti.

*Seřadme se v jediný, pevný, nerozborný šik proti společným odpůrcům našim. Svorně k vítězství!*⁵²

Tento článek naplno pojmenovává Vlčkův umělecký i životní program. Pro autora je nejpotřebnější svornost, národ v žádném případě nesmí své síly drobit. Každé rozštěpení sil je

⁵² Václav Vlček, *Jednoho jest potřebí*. Praha: Václav Vlček, 1899. s. 1-2.

pokládáno za národní sebevraždu. Problémy mezi Čechy musí být odloženy na dobu, kdy budou naplněny vyšší národní cíle.

Doba, v níž Vlček žil a tvořil, usilovala o dosažení nejvyšších cílů politických i uměleckých. Vlček se čínorodě zapojoval do všech oblastí národního rozvoje. O politickou dráhu ho připravila jeho touha po celonárodní svornosti, která ignorovala nutnost různorodosti názorů pro zdravý rozvoj. Jeho umělecká činnost se plně oddala vlasteneckým idejím. Vlčkovo dílo je jasným důkazem toho, že dobrá idea a formální dokonalost nestačí k vytvoření plnokrevného dramatu.

Všem pracím jeho chybí jedna vlastnost, na které zakládá se hodnota každého díla: opravdovost nebo lépe řečeno smysl pro pravdu. Tohoto nedostatku si Vlček sotva byl vědom, byl to nedostatek řeckli bychom organický a tedy nezaviněný a tím omluvitelný; podstatný rys toho typu, jehož Vlček byl reprezentantem v literatuře jako jiní v politice – typu, který nedostatek vnitřní pravdivosti zakrýval snahou vyhovět módě a povrchním zálibám, především však vlasteneckou frází a oním pseudorealismem, který jest pouze jiným názvem pro nedostatek smyslu pro pravdu.⁵³

Vlček zanechává po sobě práci objemnou a rozlehlou, ale pranepatrného významu literárního, uměleckého, básnického a myslitelského; tvůrčí jeho síla byla nevalná a Vlček zakrýval tento věčný nedostatek tendencí vlasteneckou, žel, velmi povrchní. Dosti početné bylo jeho dílo dramatické, ale význam jeho básnický je dočista negativní; Vlček nebyl ani básníkem, ani tvůrcem charakterů a duší; poněvadž však snažil se zachovávat vnějšková dramatická „pravidla“, stačilo již, aby byla čítána jeho díla na středních školách. „Milada“ byla některými učiteli považována za vzornou tragedii.⁵⁴

Vlčkovo rozsáhlé dílo od drobných povídek po několikadílné romány je dnes v podstatě neznámé, zapomenuté. Jeho hry by na dnešním jevišti neobstály. Důvody můžeme hledat především v jejich dobové zakořeněnosti. Vlček se prostřednictvím historických postav a dějů dovolává řešení problémů své doby. Tento znak je pro historická dramata typický, proto si jen málokterá uchovají život pro budoucí generace. Aby se tak stalo, musí dramatik ve své hře obsáhnout něco více než jen dobovou problematiku. Dodnes hraná a čtená historická dramata obsáhla nadčasová témata, která svůj význam neztratí po letech ani po staletích. Vlčkova historická dramata jsou pevně ukotvena ve svém čase a budoucímu pokolení přináší pouze zprávu a věcech minulých, na novou dobu neaplikovatelných.

⁵³ Umění, věda, osvěta. Čas. roč. XXII. Praha. 18. 8. 1908. č. 227. s. 3.

⁵⁴ Šalda, F. X. Novina. sešit 16. 28. 8. 1908. s. 512.

9 Seznam použité literatury

Černý, František. *Kapitoly z dějin českého divadla*. Praha: Academia, 2000. s. 76. ISBN 80-200-0782-2

Černý, František; Klosová, Ljuba. *Dějiny českého divadla III*. Praha: Academia, 1977.

Götz, František. *České umění dramatické*. Praha: Šolc a Šimáček, 1941.

Hálek, Vítězslav. *Sebrané spisy Vítězslava Háška*. Praha: Jan Laichter, 1908

Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. Praha: I. L. Kober, 1911.

Klicpera, Václav Kliment. *Výbor z díla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.

Mukařovský, Jan; Pohorský, Miloš. *Dějiny české literatury III*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1961.

Neruda, Jan. *Kritické spisy, díl 2*. Praha: F. Topič, 1908.

Neruda, Jan. *Kritické spisy, díl 3*. Praha: F. Topič, 1908.

Stříbrný, D. *Dramata V.V. Naše doba*. roč. 20. s. 735-743 a 836-847.

Šalda, F. X. *Novina*. sešit 16. 28. 8. 1908.

Štěpán, Václav; Trávníčková, Markéta. *Prozatímní divadlo I*. Praha: Academia Národní divadlo, 2006. ISBN 80-200-1480-2

Vlček, Václav. *Eliška Přemyslovna*. České Budějovice: V. M. Maura, 1866.

Vlček, Václav. *J. Herben & Cie: červnová odvěta Václava Vlčka*. Praha: Václav Vlček, 1899.

Vlček, Václav. *J. S. Machar & Cie: odvěta Václava Vlčka*. Praha: Václav Vlček, 1899.

Vlček, Václav. *Milada*. Praha: František Šimáček, 1886.

Vlček, Václav. *Povodeň*. Praha: František Šimáček, 1891.

Vlček, Václav. *Přemysl Otakar*. Praha: Stýblo, 1865.

Vlček, Václav. *Soběslav*. Praha: Stýblo, 1865.

Vlček, Václav. *Šachy*. Praha: Václav Vlček, 1864.

Vlček, Václav. *Vlasta*. Nevydáno. Dostupné v rukopise v Archivu ND v Praze, sign. r 2013, r 6017.

Vlček, Václav. *Tužby vlastenecké*. Praha: Josef Kolář, 1879.

Vlček, Václav. *Lipany*. Praha: Václav Vlček, 1881.

Umění, věda, osvěta. *Čas.* roč. XXII. Praha. 18. 8. 1908. č. 227.